

Arvot syntyvät entistä enemmän immateriaalisesta

Paavo Okko
Professori emeritus

Turun kauppakorkeakoulu, Turun yliopisto

Missä arvo syntyy?
Suomi globaalissa kilpailussa

*Mika Pajarinen,
Petri Rouvinen ja
Pekka Ylä-Anttila.
Helsinki, Taloustieto Oy, ETLA
B 247, 2010.*

Raportti päättää laajan tutkimusohjelman, jossa ETLAn organisoimana on lähestytty monesta näkökulmasta ja suuren tutkijajoukon voimin Suomen asemaa globaalissa kilpailussa. Kirjaan tiivistyy paljon havaintoja ja johtopäätöksiä sekä globaalien kilpailun muutoksesta että Suomen rakennekehityksen ja innovaatio toiminnan piirteistä ja haasteista. Tämä muutos on edennyt viime vuosina globaalien finanssi- kriisin synnyttämän syvän taantumana oloissa.

Raportti haluaa ottaa tiedollisesti haltuun sekä globalisaation laadullisen, voisi sanoa myös paradigmaattisen, muutoksen että taantumasta ”uuteen normaaliin” toipumassa olevan Suomen menestystekijöiden etsimisen globaalien talousympäristön syvällisen muutoksen maailmassa. Kirjan pääteema on pohtia nyky- muotoisen globalisaation vaikutuksia suomalaisiin ja Suomessa harjoitettavaan liiketoimintaan, mutta se osoittaa ja kartoittaa samalla kansainvälisen talouden teoriantikin kehitystarpeita.

Pääotsikoksi nostettu kysymys ilmentää hyvin sekä käsitteellistä että empiiristä tutkimus- haastetta, jonka arvoketjujen entistä hienojakoi-

sempi pilkkoutuminen on aikaansaanut. Taloustieteen ja tilinpidon rutiinivälineillä ei voi osoittaa, missä on syntynyt kansainvälisen kaupan virtoina maasta toiseen siirtyvien ja kauppatilastoihin merkittyjen hyödykkeiden arvo.

Kirjan ensimmäinen keskeinen havainto on näin, että kauppavirrat eivät kerro siitä, missä arvo syntyy. Toinen keskeinen havainto on, että alkanut vuosisata on Aasian vuosisata. Kolmas ja neljäs havainto koskevat suoraan Suomea, toki kaksi ensimmäistäkin vaikuttavat myös meihin. Suomen tuleva menestys vaatii menestymistä tuottavuuskehityksen kolmannessa aallossa, ja Suomi on jo palvelutalous, jonka teollisen pohjan ei soisi kuitenkaan enää kaventuvan.

Globalisaatiotutkimuksessa on ruvettu puhumaan toisesta suuresta eriytymisestä tai osittumisesta. Tuotantoketju voidaan pilkkoa entistä lukuisampiin vaiheisiin, joiden jokaisen osalta erikseen voidaan harkita, tuotetaanko itse vai hankitaanko muualta. Tietoteknologian ansiosta monet palvelutkin ovat tulleet mahdollisiksi tuottaa yrityksen ulkopuolella samalla kun tuotteen palvelusisältö kaikkiaan myös

kasvaa. Tällä on suuri merkitys maan asemalle ja kilpailueduille kansainvälisessä taloudessa. Toimialoittaisesti ja alueellisesti jäsentyneet klusterit hajoavat laajemmalle kansainvälisiksi ketjuiksi, joiden osille etsitään parasta sijaintia. Samalla alkaa näkyä, että maat erikoistuvat toimintoittain. Esimerkiksi Kiinasta on tullut maailman teollinen työpaja ja Intiassa on paljon tietohallinnon palvelujen tuotantoa.

Maiden suhteelliset edut eivät ole osoitettavissa enää panostekijöiden runsauksien pohjalta eivätkä ne realisoidu toimialoittaisina ylivoimaisuuksina. Samalla ei myöskään enää toimi hyvin tuotesykliteorian mukainen selitys, jonka mukaan saman tuotteen kohdalla suhteellinen etu siirtyy maasta toiseen alan elinkaaren myötä. Mailla on kuitenkin edelleen suhteellisia etuja eri toimintojen sijaintipaikkakilpailussa. Useiden eri toimialojen valmistus (kokoonpano), tuotekehityksen jotkut vaiheet tai taloushallinnon rutiinit voivat olla kilpailukykyisesti hoidettavissa juuri tietystä maassa. Klassisen suhteellisen edun teorian lupaamaa pysyvyyttä näissä tekijöissä ei enää ole, koska kilpailuedut liikkuvat yritysten mukana maasta toiseen.

Hienojakoisesti eriytyneen kansainvälisen tuotantoprosessin arviointi antaa aihetta palata taloustieteen juurille saakka. Kirjan lähteissä mainitut Richard Baldwinin analyysit ovat palauttaneet mieliin Adam Smithin esimerkin nuppineulatehtaan tuotantoprosessista. Tuottavuus tulee työnjaosta ja erikoistumisesta sekä teknologian hyväksikäytöstä. Uudenlainen tuotantoprosessin pilkkominen merkitsee paljon enemmän kuin kustannussäästöjä tiettyjen töiden teettämisessä. Se tarjoaa uuden tuottavuuslähteen, jonka hyväksikäyttö vaatii muuntumiskykyä eikä vain toimialoittain vaan myös työtehtävien rakenteen uudistamisessa.

Tältä pohjalta hahmottuu kirjan mukaan tuottavuuskehityksen kolmannen aallon haaste. Toimialojen välisen ja yritysten välisen rakennemuutoksen tukeman tuottavuuskehityksen rinnalle nousee tehtävien uudelleen jakaminen niin, että meille jää tuottavia tehtäviä riittävästi. Samalla nousee huoli, mitä meille yleensä jää ulkomaille ulkoistamisen lisääntyessä. Onneksi kuitenkin ulkoistamisen sääntö on se, että mitä korkeampi tuottavuus sitä todennäköisempää on, että toiminto jää kotimaahan. Hajautetun rakenteen oloissa liiketoimikustannukset nousevat myös usein esteeksi ja luovat vastavoiman ulkoistamiselle.

Uudenlaisen globalisaation seurauksena käy niin, että lopputuotteen arvo ei ole tietystikään syntynyt siinä maassa, missä se on koonpantu ja mistä se siirtyy vientinä maailmanmarkkinoille. Kirjassa esitellään suorastaan uraauurtava selvitys korkean teknologian tuotteen arvomuodostuksesta. Suomesta ei aikaisemmin tällaista tietoa ole ollut käytettävissä. Nokian N95 puhelimen tuotanto- ja jakeluketjun osien arvonalisäysosuudet on eritelty yksityiskohtaisesti. Laitteen verottomasta vähittäismyyntihinnasta (547 euroa) meni Nokian sisäisten tukitoimintojen kattamiseen 31 % ja liikevoitoksi jäi 16 %. Tuotteen koonpanon osuus oli vain 2 %, ja kaupan portaan kokonaisosuus 15 %.

Kansainvälisen kaupan tilastojen näkökulmasta ratkaisee, mistä maasta tuote on lähtenyt vientiin. Tuotteen koko arvo merkitään kauppatilastoon. Näin Kiinassa kootun Nokian puhelimen vienti Yhdysvaltoihin saa näyttämään siltä, että Kiinalla on ns. paljastettu suhteellinen etu korkean teknologian tuotannossa. Siellä syntynyt vientituotteen arvonalisäys on kuitenkin vain murto-osa Suomeen jääneestä arvosta ja jopa paljon pienempi kuin Yhdysval-

loissa samasta tuotteesta syntynyt kaupan alan arvonlisäys. Suomessa syntyneen arvonlisäyksen kannalta ei ole suurta merkitystä, oliko puhelin tuotettu Salossa vai Pekingissä. Jos tuote lähti Salosta vientiin, Suomen osuus oli 41 %. Jos tuote oli koottu Pekingissä, Suomen osuus oli 39 %. Tämä antaa kuvaa siitä, missä arvo on lopulta syntynyt, ja mitä toimintoja pitäisi saada Suomessa pysymään.

Vaikka tuotteen lopullinen valmistaminen tai kokoaminen on välttämätöntä, sen vaiheen saama osuus jää pieneksi. Olennaisinta on siis se, että on yrityksiä, jotka pystyvät luomaan tuotteita, joilla on paljon palvelusisältöä ja teknologista kilpailukykyä sekä immateriaalista brändiarvoa. Monessa tapauksessa toki sellaisen osaamisen pysymistä Suomessa voi edistää se, että täällä on myös tuotantoa. Esimerkiksi prosessiosaamiseen perustuva kilpailuetu voi vaatia tuotannon läheisyyttä. Näitä kysymyksiä kirjassa pohditaan perusteellisesti ja uusia näkökulmia avaten.

Edellä esiteltyjen perusteemojen lisäksi kirja sisältää useita näkökulmia, kaikkiaan yhdeksän lukua. Aluksi arvioidaan Suomen asemaa globaalissa kilpailussa. Avainklusterien ja kilpailuasetelman muutoksesta siirrytään tarkastelemaan kilpailukykyä globaalien arvoketjujen maailmassa. Sitten päädytään siihen, että korkean tulotason maana Suomikin on siirtynyt palvelutaloudeksi, johon on tultu teollisen ytimen kautta ja jossa pitää osata yhdistää teollista toimintaa ja palveluja.

Teknologian ja tuottavuuden merkitys on jatkossakin kasvulle olennainen, ja siksi myös

innovaatiostrategian onnistuminen rajattomassa maailmassa on tärkeää. Toiminto- ja tehtäväkohtainen kilpailu muuttaa myös työmarkkinoiden ja yksilöiden kilpailuasetelmia. Lopuksi luodaan katsaus Suomen haasteeseen kehittyä yritteliäisyysyhteiskuntana. Yrittäjyystutkijoiden sanastoa käyttäen mahdollisuusyrittäjyys ja kasvuyrittäjyys ovat nyt tarpeen. Hallintoyhteiskuntaan olisi nyt syytä saada uutta yritystä.

Kirjan lopuksi esitellään päättyneen tutkimusohjelman lähtökohdat ja tuotetut raportit (51 kpl) ja eri puolilla Suomessa ja ulkomailla pidetyt esitelmät (71 kpl). Hanke on ollut kaikkiaan ajankohtaisiin kysymyksiin talousteorian pohjalta vastauksia tuottava tutkimusohjelma.

Tässä tutkimushankkeessa on ollut relevanssi kohdallaan ja se antaa myös teorialle uutta pohdittavaa. Juuri tällaista tutkimusta suomalaisen taloustieteen pitää pystyä tuottamaan. Sen lisäksi että on syytä päästä kansainvälisen tieteellisen keskustelun areenoille, on muistettava, että Suomen haasteita globaalissa kilpailussa eivät muiden maiden ekonomistit vaivaudu juuri pohtimaan. Hekin kyllä kiinnostuvat tällaisen pohtimisen tuloksista. Erityisesti kysymys siitä, missä arvo syntyy, on jo herättänyt kiinnostusta kansainvälisen talouden teorian eturintamassakin. Näistä syistä jokaisen ekonomistin meillä on syytä olla kiinnostunut raportin sanomasta. Yritysjohtajat ja -strategit tarttuvat tällaiseen tietysti ihan siitä syystä, että ilman toimintaympäristön muutoksen ymmärrystä ei yrityksiä voi pitkään menestyksellä johdtaa. □